
FRÉDÉRIC GROS

ΠΕΡΠΑΤΩΝΤΑΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Μετάφραση: Ρούλα Τσιτούρη

 ποταμός

ΑΘΗΝΑ 2015

Το βιβλίο εντάχθηκε στο πρόγραμμα εκδοτικής αρωγής και διεθνούς ανάπτυξης του Γαλλικού Ινστιτούτου & Υπουργείου Εξωτερικών / Cet ouvrage a bénéficié du soutien des Programmes d'aide à la publication de l'Institut Français/Ministère des Affaires étrangères et du Développement international.

Η έκδοση αυτού του βιβλίου έγινε με την υποστήριξη της Υπηρεσίας Συνεργασίας και Μορφωτικής Δράσης της Γαλλικής Πρεσβείας στην Ελλάδα / La publication de cet ouvrage a été soutenue par le service de coopération et d'action culturelle de l'Ambassade de France en Grèce.

Frédéric Gros

Περπατώντας: Φιλοσοφία

Marcher, une philosophie © Carnets Nord, 2009

© για την ελληνική έκδοση, 2015, Εκδόσεις ΠΟΤΑΜΟΣ

Η έκδοση πραγματοποιήθηκε με συμφωνία των λογοτεχνικών πρακτορείων
L'Autre Agence, Παρίσι & Ersilia Literary Agency, Αθήνα

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Δάφνη Κουγέα

Σχεδιασμός, σελιδοποίηση: Βίβιαν Γιούργα

Εκτύπωση: Φωτόλιο & Typicon

Εκδόσεις ΠΟΤΑΜΟΣ

Ξενοκράτους 48, 106 76 Αθήνα, τηλ. 210 7231271, fax 210 7254629

www.potamos.com.gr, info@potamos.com.gr

ISBN 978-960-545-060-1

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου ή τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού, που κυρώθηκε με το ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, σελιδοποίησης, εξωφύλλου και γενικότερα της όλης αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπιές, ηλεκτρονικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Το βάδισμα δεν είναι άθλημα</i>	11
<i>Ελευθερίες</i>	14
<i>Γιατί υπήρξα μέγας περιπατητής ~ Νίτσε</i>	23
<i>Έξω</i>	49
<i>Βραδύτητα</i>	53
<i>Μανία φωνής ~ Ρεμπώ</i>	58
<i>Μοναξιά</i>	79
<i>Σιωπή</i>	87
<i>Οι ονειροπολήσεις του περιπατητή ~ Ρουσσώ</i>	92
<i>Αιωνιότητα</i>	114
<i>Η κατάκτηση της άγριας ζωής ~ Θορώ</i>	121
<i>Ενέργεια</i>	144
<i>Προσζήνημα</i>	148
<i>Αναγέννηση και παρουσία</i>	165
<i>Η φιλοσοφία των κινικών</i>	175
<i>Η κατάσταση του εν ζην</i>	189
<i>Η μελαγχολική περιπλάνηση ~ Νερβάλ</i>	199
<i>Η καθημερινή έξοδος ~ Καντ</i>	206
<i>Περίπατοι</i>	215
<i>Δημόσιοι κήποι</i>	226
<i>Ο πλάνητας των πόλεων</i>	233
<i>Βαρύτητα</i>	242
<i>Στοιχειώδες</i>	248
<i>Μυστικισμός και πολιτική ~ Γκάντι</i>	253
<i>Επανάληψη</i>	271
<i>Βιβλιογραφικές αναφορές</i>	285

*Ευχαριστώ τον Μπερούα Σαντο που
έθεσε το βιβλίο αυτό σε «κίνηση»
και το συνόδευσε ώς το τέλος*

ΤΟ ΒΑΔΙΣΜΑ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΑΘΛΗΜΑ

ΤΟ ΒΑΔΙΣΜΑ δεν είναι άθλημα. Τα αθλήματα προϋποθέτουν τεχνική και κανόνες, επιδόσεις και ανταγωνισμό, πράγμα που απαιτεί μια διαδικασία εκμάθησης: πρέπει πρώτα κανείς να αποκτήσει τη σωστή σωματική στάση, να αφομοιώσει τις κατάλληλες κινήσεις· το ταλέντο και ο αυτοσχεδιασμός θα έρθουν πολύ αργότερα.

Επίσης, τα αθλήματα δεν νοούνται δίχως αποτέλεσμα: Σε ποια θέση της γενικής κατάταξης βρίσκεσαι; Τι χρόνο έκανες; Πόσο ήρθε ο αγώνας; Πάντα η ίδια σχέση μεταξύ νικητή και ηττημένου, όπως στον πόλεμο. Ο πόλεμος και τα αθλήματα γειτνιάζουν ως προς το στοιχείο εκείνο που είναι τιμητικό για τον μεν, ατιμωτικό για τα δε: πρόκειται για τον σεβασμό προς τον αντίπαλο και το μίσος για τον εχθρό.

Τέλος, στα αθλήματα παρεισφρέει πάντοτε η έννοια της αντοχής, της προσπάθειας, της πειθαρχίας· εν ολίγοις, της ηθικής και της εργασίας.

Μιλώντας κανείς για αθλήματα, αναπόφευκτα αναφέρεται και στον υλικό εξοπλισμό, στα σχετικά περιοδικά,

στην έννοια του θεάματος, τουτέστιν σε μια ολόκληρη αγορά που έχει δημιουργηθεί γύρω τους. Κάθε αγώνας είναι και μια παράσταση. Τα αθλήματα γίνονται αφορμή για τεράστιες μιντιακές τελετές, όπου συνωστίζονται καταναλωτές εικόνων και ονομάτων. Επενδύονται υπέρογκα χρηματικά ποσά, οι ψυχές αδειάζουν, η ιατρική έρχεται με τη σειρά της να δημιουργήσει την ψευδαίσθηση του τέλειου σώματος.

Το βάδισμα όμως δεν είναι άθλημα. Το να βάζεις το ένα πόδι μπροστά από το άλλο δεν είναι τίποτα περισσότερο από ένα παιδικό παιχνίδι. Δεν υπάρχει αποτέλεσμα που να αποτιμάται σε αριθμούς: αυτό που ο πεζοπόρος έχει να πει είναι ποιο μονοπάτι ακολούθησε, ποια διαδρομή προσφέρεται για να απολαύσεις το τοπίο, πώς είναι η θέα από το τάδε ή το δείνα ακρωτήρι.

Ασφαλώς έχουν γίνει προσπάθειες να δημιουργηθεί μια νέα αγορά γύρω από το βάδισμα: επαναστατικά παπούτσια, απίστευτες κάλτσες, σακίδια μοναδικής χωρητικότητας και εργονομίας, εξαιρετικά παντελόνια. Γίνονται σοβαρές απόπειρες ώστε το βάδισμα να αντιμετωπιστεί με λογική ανάλογη εκείνης των αθλημάτων. Αντί να πάει κανείς για περπάτημα, τώρα πια «κάνει trekking». Στο εμπόριο βρίσκει κανείς πλέον μπαστούνια που κάνουν τους περιπατητές να μοιάζουν με ασταθείς σκιέρ. Όλα αυτά όμως δεν πάνε πολύ μακριά. Δεν μπορούν να πάνε μακριά.

Προς το παρόν δεν έχει βρεθεί καλύτερος τρόπος από το βάδισμα για να προχωράς αργά. Αυτό που χρειαζέ-

ται κανείς είναι τα δυο του πόδια. Οτιδήποτε άλλο είναι μάταιο και περιττό. Όποιος θέλει να πάει πιο γρήγορα, ας δοκιμάσει να ανέβει πάνω σε ρόδες, ας γλιστρήσει με χιονοπέδιλα, ας επιχειρήσει ακόμα και να πετάξει. Ας μην περπατά! Το μόνο που έχει ποσοτική σημασία στο βάδισμα είναι πόσο ζεστός είναι ο ήλιος, πόσο μαγευτικά τα τοπία. Επαναλαμβάνω: το βάδισμα δεν είναι άθλημα.

Κι όμως, μόλις ο άνθρωπος σταθεί όρθιος, τίποτα πια δεν τον σταματά!

ΕΛΕΥΘΕΡΙΕΣ

Η ΠΡΩΤΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ που προσφέρει το βάδισμα είναι μια ελευθερία με αναστολή. Ακόμα και μια απλή βόλτα αρκεί για να μας κάνει να αποτινάξουμε τις έγνοιες, να ξεχάσουμε για λίγο τα προβλήματα. Αποφασίζει κανείς πως δεν θα πάρει τη δουλειά μαζί του: βγαίνει, περπατά εδώ κι εκεί, σκέφτεται κάτι άλλο. Αν συνεχίσει για μερικές μέρες, όλα εκείνα που συνήθως καταλαμβάνουν τη σκέψη του θα φαντάζουν όλο και πιο μακρινά. Αισθάνεται απαλλαγμένος από τους περιορισμούς της δουλειάς και τον πνιγηρό κλοιό της συνήθειας. Γιατί όμως άραγε το βάδισμα προσφέρει μεγαλύτερη αίσθηση ελευθερίας από ένα ταξίδι; Διότι ακόμη και το ταξίδι, τελικά, υπόκειται σε σοβαρούς περιορισμούς: μετά τις πρώτες μέρες, το βάρος του σακιδίου γίνεται αισθητό, η απόσταση μέχρι τον επόμενο σταθμό συχνά φαντάζει μεγάλη, ο καιρός είναι απρόβλεπτος (ο κίνδυνος βροχής, καταιγίδας ή υπερβολικής ζέστης ακολουθεί πάντοτε τον ταξιδιώτη), τα καταφύγια άβολα. Σε αυτά προστίθενται

και οι σωματικοί πόνοι... Παρά ταύτα, μόνο το βάδισμα καταφέρνει να μας απελευθερώσει από την ψευδαίσθηση πως δήθεν υπάρχουν πράγματα που τα έχουμε απόλυτη ανάγκη, αλλά, ακόμα και ως τέτοιο, παραμένει το πεδίο έκφρασης ισχυρών αναγκαιοτήτων. Αν θέλουμε να φτάσουμε στο τάδε σημείο, χρειάζεται να περπατήσουμε τόσες ώρες, πράγμα που αντιστοιχεί σε x αριθμό βημάτων· οι δυνατότητες αυτοσχεδιασμού περιορίζονται στο ελάχιστο, στο κάτω-κάτω κανείς δεν είπε πως το βάδισμα είναι απλή υπόθεση. Κατ' επέκταση, στις ζεύξεις των μονοπατιών οφείλουμε να είμαστε ιδιαίτερος προσεκτικοί, αλλιώς το τμήμα που θα χρειαστεί να πληρώσουμε θα είναι βαρύ. Όταν πέφτει ομίχλη στα βουνά ή βρέχει καταρρακτωδώς, ο οδοιπόρος οφείλει να συνεχίζει. Η τροφή και το νερό είναι σοφά υπολογισμένα σύμφωνα με την απόσταση που θα διανύσει και τα σημεία ανεφοδιασμού που αναμένεται να συναντήσει. Και φυσικά αφήνω απέξω τις πιθανές αιτίες δυσφορίας· διότι το πραγματικά αξιοθαύμαστο είναι η διατήρηση της ευεξίας χάρη στις δυσμενείς συνθήκες και όχι παρά την ύπαρξή τους. Αυτό που θέλω να πω είναι πως όταν η επιλογή φαγητού και ποτού είναι πολύ συγκεκριμένη, όταν κανείς αναγκάζεται να αποδεχτεί τις καιρικές συνθήκες ως έχουν και δεν μπορεί να βασιστεί παρά μόνο στο σταθερό ρυθμό του βαδίσματός του, τότε το πλήθος εμπορευμάτων, μέσω μεταφοράς, δικτύων που του προσφέρονται και οι ανέσεις επικοινωνίας, αγοράς, κυκλοφορίας που θα μπορούσε να έχει στη διάθεσή του, όλα ξαφνικά μοιάζουν με εξαρτή-

σεις. Όλες αυτές οι μικροελευθερίες δεν κάνουν τίποτα παραπάνω από το να επιταχύνουν το σύστημα, πράγμα που επιτείνει το αίσθημα εγκλωβισμού. Όλα όσα με απελευθερώνουν από τον χώρο και τον χρόνο, με αλλοτριώνουν με την ταχύτητα.

Για όσους δεν έχουν προσωπική εμπειρία, η περιγραφή και μόνο της κατάστασης του περιπατητή εκλαμβάνεται ως παραλογισμός, ως παρέκκλιση, ως εθελούσια υποδούλωση. Διότι αυθόρμητα οι άνθρωποι της πόλης ερμηνεύουν με όρους αποστέρησης αυτό που για τον περιπατητή συνιστά απελευθέρωση: δεν είναι πια δέσμιος κανενός δικτύου ανταλλαγών, σταματά να ανάγεται σε έναν δικτυακό κόμβο ανακατανομής πληροφοριών, εικόνων, εμπορευμάτων. Αντιλαμβάνεται πως τίποτα από όλα αυτά δεν έχει άλλη πραγματικότητα ή σημασία πέρα από αυτή που ο ίδιος τους αποδίδει. Ο κόσμος όχι μόνο δεν καταρρέει από την έλλειψη σύνδεσης, κάθε άλλο μάλιστα: κάθε σύνδεση καταλήγει να φαντάζει στα μάτια του σαν ένας υπερβολικά σφιχτός, πνιγηρός εναγκαλισμός.

Αρκεί λοιπόν μια μπουκιά ψωμί, μια γουλιά δροσερό νερό, ένα ανοιχτό τοπίο για να νιώσει κανείς ελεύθερος.

Όσο απολαμβάνει αυτού του είδους την ελευθερία με αναστολή, αναχωρεί ευτυχής και ευτυχής επιστρέφει. Η ευτυχία βιώνεται ως παρένθεση, ως απόδραση μιας ή περισσότερων ημερών. Όταν γυρίζει πίσω, τίποτα δεν έχει αλλάξει πραγματικά. Ξαναβρίσκει την αδράνεια και μαζί μ' αυτήν επιστρέφει και η ταχύτητα, η αίσθηση πως ξεχνά τον εαυτό του και τους άλλους, η υπερδιέγερση,

η κόπωση. Το αίτημα για απλότητα διήρκεσε ακριβώς όσο και το βάδισμα: «ο καθαρός αέρας σου έκανε καλό». Βραχύβια, λοιπόν, απελευθέρωση και εκ νέου καταβύθιση στην πραγματικότητα.

Το δεύτερο είδος ελευθερίας είναι επιθετικό, ανυπότακτο. Προηγουμένως μιλήσαμε για μια παροδική «αποσύνδεση» από τον κόσμο των καθημερινών εμπειριών: ξεφεύγω για μερικές μέρες από το δίκτυο, βιώνω μια εκτός συστήματος εμπειρία βαδίζοντας σε έρημα μονοπάτια. Τίποτα όμως δεν με εμποδίζει να τεθώ οριστικά εκτός. Τα γραπτά του Κέρουακ και του Σνάνιντερ μας καλούν να κάνουμε την υπέρβαση: να τελειώνουμε, δηλαδή, με τις ανόητες συμβάσεις, με την αποχαυνωτική ασφάλεια που βιώνουμε εντός των τειχών, με την ανία του Ιδίου, τη φθορά της επανάληψης, την καθησυχαστική θαλπωρή της ευρωστίας, την αποστροφή της αλλαγής. Κανείς οφείλει να αναζητά αφορμές για αποδράσεις, να προκαλεί την υπέρβαση, να θρέφει το όνειρο και την επιθυμία για περιπέτεια. Η απόφαση να βγει να περπατήσει (να φύγει μακριά, να πάει κάπου αλλού, να δοκιμάσει κάτι νέο) ερμηνεύεται εδώ ως θετική απόκριση στο κάλεσμα της άγριας ζωής (*The Wild*). Μέσα από το βάδισμα ανακαλύπτουμε την αστείρευτη δύναμη μιας νύχτας με ξαστεριά, τη δύναμη που απορρέει από τα στοιχεία της φύσης και το κέφι μας σταδιακά μεγαλώνει: γιγαντώνεται, πλημμυρίζει ολόκληρο το σώμα. Μόλις ο ήχος της πόρτας του κόσμου ακουστεί πίσω μας, τίποτα πια δεν μας κρατά: δεν σκοντάφτουμε στα

πεζοδρόμια (κι ας έχουμε κάνει χιλιάδες φορές την ίδια διαδρομή προς το σπίτι). Τα σταυροδρόμια είναι σαν τα αστέρια που τρεμοφέγγουν, ανακαλύπτουμε εκ νέου τον φόβο μπροστά στην επιλογή, τον ίλιγγο που προκαλεί η αίσθηση της ελευθερίας.

Αυτήν τη φορά δεν πρόκειται να αποτινάξουμε κάθε τι επίπλαστο για να γευθούμε απλές χαρές, αλλά να συναντήσουμε την ελευθερία ως όριο προσωπικό και ανθρωπino εν γένει, ως την ανυπότακτη εκείνη φύση που μας ξεπερνά κι εκρήγνυται εντός μας. Το βάδισμα είναι ικανό για υπερβολές: υπερβολική κούραση που κάνει το πνεύμα να παραληρεί, υπερβολική ομορφιά που κάνει την ψυχή να παρεκτρέπεται, μέθη σε κάποια βουνοκορφή (έκρηξη του σώματος). Το βάδισμα καταφέρνει να αφυπνίσει το ατίθασο, αρχαϊκό κομμάτι του εαυτού μας: οι επιθυμίες μας γίνονται ισχυρές κι ανυποχώρητες, οι ορμές βρίσκουν την πηγή της έμπνευσής τους· διότι το βάδισμα μας τοποθετεί στον κάθετο άξονα της ζωής: έχουμε παρασυρθεί από τη δίνη που ξεπηδά ορμητική κάτω από τα πόδια μας.

Αυτό που θέλω να πω είναι πως με το βάδισμα δεν οδηγούμαστε σε κάποιου είδους συνάντηση με τον εαυτό μας ως εάν να επρόκειτο να ξαναβρούμε ένα χαμένο κομμάτι μας ή να αποτινάξουμε τα στοιχεία εκείνα που κατά το παρελθόν λειτουργούσαν αλλοτριωτικά, ούτως ώστε να κατακτήσουμε εκ νέου κάποιο δήθεν αυθεντικό εγώ, μια χαμένη ταυτότητα. Με το βάδισμα διαφεύγουμε από την ίδια την ιδέα της ταυτότητας, από τον πειρασμό να

είμαστε κάποιος με το δικό του όνομα και την προσωπική του ιστορία. Το να είσαι κάποιος είναι χρήσιμο για τις κοσμικές εκδηλώσεις όπου κανείς καλείται να μιλήσει για τον εαυτό του, είναι επίσης χρήσιμο για τις συνεδρίες με τον ψυχαναλυτή. Συνάμα, όμως, δεν είναι και μια κοινωνική υποχρέωση που φέρει μαζί της (είμαστε ασφαλώς αναγκασμένοι να παραμένουμε πιστοί στην εικόνα του εαυτού μας) μια καθ' όλα ανούσια μυθοπλασία που την κουβαλάμε σαν φορτίο; Η ελευθερία που προσφέρει το βάδισμα έγκειται στο ότι δεν είναι ανάγκη να είμαστε κανέναν, εφόσον το σώμα που βαδίζει δεν φέρει καμία ιστορία, μόνο ένα ρεύμα προαιώνιας ζωής. Είμαστε λοιπόν ένα ζώο που προχωρά στα δυο του πόδια, μια καθαρή δύναμη ανάμεσα σε ψηλά δέντρα, μια δυνατή φωνή και τίποτα παραπάνω. Και συχνά, ενώ βαδίζουμε, αφήνουμε να μας ξεφύγουν κραυγές που κατ' ουσίαν δηλώνουν την καλυμμένη ζωώδη μας παρουσία. Ενδεχομένως, γι' αυτήν την υψηλή ελευθερία που τόσο υμνήθηκε από την τσακισμένη γενιά του Γκίνσμπεργκ και του Μπάροουζ, γι' αυτήν την κραυπή ενέργειας που έμελλε να διαλύει την ύπαρξη και να σπάσει τα δεσμά των υποταγμένων, η περιδιάβαση στα βουνά να συνιστούσε ένα μέσο μεταξύ άλλων, όπως το αλκοόλ, τα ναρκωτικά, η μέθη ή τα όργια, με το οποίο ο άνθρωπος αποπειράθηκε να αγχίξει την αθωότητα.

Αφήνει όμως να διαφανεί και ένα όνειρο: το βάδισμα ως έκφραση της άρνησης ενός μολυσμένου, σαθρού, άθλιου πολιτισμού, που οδηγεί το υποκείμενο στην αλλοτρίωση.

Διάβαζα Γουίτμαν, ξέρεις τι λέει; Χαμογελάστε σκλάβοι, και τρομοκρατήστε τους ξένους δεσπότες, εννοεί ότι τέτοια είναι η στάση του Βάρδου, των τρελών βάρδων του Ζεν των ερημικών μονοπατιών, βλέπεις το όλο πράγμα είναι ένας κόσμος γεμάτος ερημίτες με σακίδια, αλήτες του Ντάρμα, που αρνιούνται να προσυπογράψουν τη γενική απαίτηση της κατανάλωσης της παραγωγής και επομένως ότι πρέπει έτσι να δουλέψουν για να καταναλώνουν όλες αυτές τις αηδίες που έτσι κι αλλιώς δεν ήθελαν, όπως ψυγεία, τηλεοράσεις, αυτοκίνητα, και γενικά άχρηστα πράγματα [...]. Χιλιάδες ή ακόμα εκατομμύρια νεαροί Αμερικάνοι να περιτριγυρίζουν με σακίδια, ν' ανεβαίνουν στα βουνά...¹

Η ύστατη ελευθερία του περιπατητή είναι σπανιότερη. Είναι μια ελευθερία τρίτου βαθμού, την οποία κατακτά αφού προηγηθεί η επιστροφή στις απλές χαρές και η ανάκτηση του αρχαϊκού κτήνους. Πρόκειται για την ελευθερία του αποχωρούντα. Ο Χάινριχ Τσίμερ, ένας από τους πλέον διακεκριμένους μελετητές του ινδουισμού, μας πληροφορεί πως, σύμφωνα με την ινδουιστική φιλοσοφία, τα στάδια της ζωής είναι τέσσερα. Το πρώτο είναι το στάδιο της μαθητείας. Στην αρχή της ζωής είναι αναγκαίο κανείς να προσέρχεται στη διδασκαλία, να συμμορφώνεται με τις αρχές της, να υπακούει στις διαταγές του δασκάλου, να αποδέχεται την κριτική. Στο στάδιο αυτό οφείλει να λαμβάνει. Στο δεύτερο στάδιο, ως ενή-

1. Τ. Κέρουακ, *Οι αλήτες του Ντάρμα*, μτφρ. Εύη Παπά, Αθήνα, Αίολος 2002, σελ. 121-122.

λικας πλέον, στο μέσο του βίου του γίνεται αρχηγός του οίκου του, έχει την ευθύνη της οικογένειάς του: διαχειρίζεται όπως μπορεί την περιουσία του, συνεισφέρει στη συντήρηση του κλήρου, ασκεί ένα επάγγελμα, υπόκειται σε κοινωνικούς περιορισμούς και με τη σειρά τους επιβάλλει και σε άλλους. Αποδέχεται τις συμβάσεις εκείνες που του αποδίδουν συγκεκριμένο ρόλο στους κόλπους της κοινωνίας και της οικογένειας. Αργότερα, όταν τα παιδιά θα είναι έτοιμα να αναλάβουν τα ηνία, στη δύση της ζωής του, τότε θα έχει τη δυνατότητα να κάνει την κίνηση εκείνη με την οποία θα απορρίψει τις κοινωνικές επιταγές, τα οικογενειακά βάρη, τις οικονομικές έγνοιες και, αν το θελήσει, θα αποτραβηχτεί, θα γίνει ερημίτης. Είναι το στάδιο «της αναχώρησης στο δάσος», όπου θα χρειαστεί, με αρωγούς την αυτοσυγκέντρωση και τον διαλογισμό, να εξοικειωθεί με το κομμάτι εκείνο που παραμένει πάντα αναλλοίωτο μέσα μας και περιμένει να αφυπνιστεί: ο αιώνιος Εαυτός που υπερβαίνει τα προσωπεία, τους ρόλους, τις ταυτότητες, τις ιστορίες. Και τότε, επιτέλους, ο προσκυνητής διαδέχεται τον ερημίτη σε αυτό που μέλλει να είναι η μακρά και ένδοξη δύση του βίου του: ενός βίου που στο εξής αποτελείται από την περιδιάβαση (αυτό είναι το στάδιο του πλάνητα επαίτη), όπου το ατέρμονο βάδισμα κατά στιγμές λειτουργεί ως μεταφορά της σύμπτωσης του ανώνυμου Εαυτού και της πανταχού ανά τον Κόσμο παρούσας καρδιάς. Ο σοφός άνθρωπος έχει πλέον εγκαταλείψει τα πάντα και έχει αγγίξει τη σφαίρα της υψηλότερης ελευ-

θερίας: της ελευθερίας εκείνης που προέρχεται από την απόλυτη αποστασιοποίηση. Πια δεν έχει κανένα βαθμό εμπλοκής: ούτε με τον εαυτό του ούτε με τον κόσμο. Αδι-άφορος για το παρελθόν και το μέλλον, δεν είναι παρά το άεναο παρόν της σύμπτωσης. Όπως παρατηρούμε στα Σημειωματάρια προσκνηήματος του Σουάμι Ράμντας, τη στιγμή που κανείς αποποιείται όλα όσα του δίδονται, τη στιγμή που δεν εγείρει καμία απολύτως απαίτηση, τότε είναι που όλα του προσφέρονται απλόχερα. Όλα, δηλαδή ακόμα και η ένταση της παρουσίας.

Στους μακρινούς περιπάτους διακρίνεται καθαρά η ελευθερία που έγκειται στην αποστασιοποίηση. Μετά από ώρες βαδίσματος, έρχεται μια στιγμή όπου κανείς δεν ξέρει πόσος ακριβώς χρόνος έχει περάσει, ούτε πόσος ακόμα θα χρειαστεί για να φτάσει στο τέρμα της διαδρομής· τα μόνα πράγματα που βαραίνουν τους ώμους του είναι τα απολύτως απαραίτητα και σκέφτεται πως αυτά αρκούν –πραγματικά, χρειάζεται κάτι παραπάνω για να συνεχίσει να υπάρχει;– και πως θα μπορούσε να συνεχίσει έτσι για μέρες, για αιώνες. Σχεδόν δεν γνωρίζει πού πηγαίνει ούτε γιατί, δεν έχει άλλωστε μεγαλύτερη σημασία απ' ό,τι το παρελθόν, η ακριβής ώρα ή οτιδήποτε άλλο· και αισθάνεται ελεύθερος γιατί όταν είναι να θυμηθεί τις παλιές εκείνες ενδείξεις που πιστοποιούν την εμπλοκή του στην κόλαση –όνομα, ηλικία, επάγγελμα, σταδιοδρομία– όλα, κυριολεκτικά, φαντάζονται αστεία, ασήμαντα, φασματικά.